

Pál apostol rövidebb levelei esetében például szinte csak olvasónapló-szerűen, fejezetről fejezetre összefoglalja a bibliai irat tartalmát, míg más, hosszabb könyvek – például a Római levél, a korinthusi levelek, a nagypróféták könyvei – bevezetőiben egészen elmélyült történeti, teológiai tudással, egyes helyeken szinte „redakciókritikai” ismeretekkel gyarapodik az olvasó.

Külön érdekesség, hogy a négy evangéliumhoz és Mózes öt könyvéhez Luther nem írt külön előszót; ehelyett az *Előszó az Ótestamentumhoz* és az *Előszó az Újtestamentumhoz* című, nagyobb lélegzetű bevezetőiben foglalta össze a legfontosabb tudnivalókat, mintegy a két szövetségi korpusz alapiratainak tekintve e könyveket.

A tervek szerint a Luther Kiadó gondozásába került sorozat többi kötete is megjelenik a közeljövőben a második kiadás megújult, igényes formájában. Ezt a kezdeményezést a 2010-es évek fordulóján különösen is felértékeli az evangélikus egyháznak az a nagyszabású vállalkozása, amelynek keretében 2017-ig, a reformáció kezdetének ötszáz éves jubileumára lefordítják Luther életművének legjelentősebb műveit egy tizenkét kötetesre tervezett sorozatban. A kiválasztott művek között szerepelni fognak a hatkötetes Masznyik-féle kötetekben

már megjelent írások közül is, de a válogatás jelentősen kibővül még le nem fordított iratokkal egy új, gyűjteményes kritikai Luther-kiadás kötet-sorozata formájában.¹ A bordó Luther-kötetek ebben a kontextusban egyfajta sajátos, „áthidaló küldetés szerepet” tölthetnek be: a reformáció kerek évfordulójához közeledve a nagyszabású kritikai Luther-sorozat első kötetének megjelenéséig sem maradnak az olvasók modern Luther-fordítások nélkül. Az újra kézbe adható sorozat ilyen értelemben alkalmas arra, hogy életben tartsa a rendszerváltozás után megelevenedő és a reformátor eredeti műveinek olvasását preferáló „Luther-kultuszt” vagy „-kultúrát”.

Kőháti Dóra – Petri Gábor

¹ Érdemes megemlíteni, hogy a 20. század eleji Masznyik-fordítás óta – az említett bordó Luther-sorozaton kívül – fájdalmasan kevés Luther-mű jelent meg magyarul: *Luther Márton négy hitvallása* címmel négy irat újrafordítása készült el (*Kis és Nagy káté; Schmalkaldeni cikkek; A keresztény ember szabadságáról*) Pröhle Károly szerkesztésében (1983); egy fordítóbizottság lefordította a *De servo arbitrio (A szolgálai akarat)* című művet (1996); Takács János lefordította és magánkiadásban kiadta Luther *Magnificat* című írásmagyarázatát. Luther *Asztali beszélgetéseinek* egy szűkre szabott válogatását pedig a Helikon Kiadó adta ki 1983-ban.

Barth újrafelfedezése felé?

A Karl Barth Kutatóintézet kiadványai

A 20. századi protestáns teológia együtt induló, ám később sokszor egymásnak is feszülő szellemóriásai, Rudolf Bultmann (1884–1976) és Karl Barth (1886–1968) munkásságából a rendszerváltozás utáni magyar olvasóközönség inkább a „mitológiátlanítási” programjáról híres Bultmann életművét ismerhette meg közelebről, hiszen egyes művei sorra jelentek meg világi és egyházi kiadóknál: a *Történelem és eszkatológia* (Atlantisz, 1994); *Jézus Krisztus és a mitológia* (Teológiai Irodalmi Egyesület, 1996); *Az újszövetség teológiája* (Osiris, 1998);

Hit és megértés (L'Harmattan, 2007). Ám Karl Barth híres Római levél-kommentárját (1919, 1922) vagy nagyszabású egyházi dogmatikájának egyes kötetait hiába keressük a magyar könyvesboltokban. (Némi kárpótlást nyújt, hogy 2006-ban az Erdélyi Református Egyházkerület *Barth Károly Dogmatikája* címen kiadta a torzóban maradt, tizennégy kötetes *Kirchliche Dogmatik* dr. Geréb Pál által készített összefoglaló ismertetését.)

A Barthtal kapcsolatos több évtizedes „furcsa csend” egyik oka talán az lehet, hogy míg a *Barmeni nyilatkozat*

„Barth újrafelfedezése felé? A Karl Barth Kutatóintézet kiadványai” in: *Credo*, 2011/1, 69–72. old.

(1934) hitvalló megfogalmazójaként a szociáldemokrata háttérű Barth saját egzisztenciáját is kockáztatva bátran nemet mondott a nemzetiszocializmusra, addig az 1945 utáni kommunista politikával összefonódott magyar protestáns egyházvezetés irányában távolról sem volt nem volt ennyire határozott. Ennek okait és összetevőit egy recenzió keretei között nem boncolhatjuk.

A két világháború közötti élénk hazai barthianizmus, majd az elmúlt évtizedek sajnálatos „Barth-felejtése” után megkülönböztetett figyelemmel üdvözlendő, hogy 2007. június 27-én a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen Karl Barth Kutatóintézet alakult. Hasonló kutatóintézetek működnek többek között Barth egyetemén, a svájci Baselben és az észak-amerikai Princetoni Presbiteriánus Teológiai Főiskolán is.

Az új kutatóintézet sorozatot indított, amely a szerkesztők reménye szerint nemcsak teológiai örökségünk jobb megismeréséhez, hanem a jövő teológiai útkereséséhez is segítséget nyújthat. A szerkesztőbizottság tagjai dr. Fazakas Sándor, dr. Gaál Botond és dr. Ferencz Árpád. 2007–2010 között e sorozatban öt füzet jelent meg. Az alábbiakban az első két füzetet ismertetjük. A Hermeneutikai Kutatóközpont sorozatával közösen kiadott 4. füzetéről külön recenziót olvashatunk; a 3. és az 5. füzet ismertetésére lapunk későbbi számában térünk vissza.

A világok vándorai

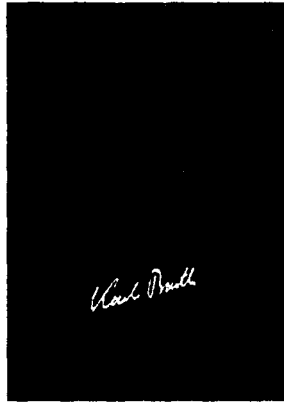
Ferencz Árpád szerkesztette a Karl Barth Kutatóintézet 2007-ben kiadott első füzetet, amelynek címe: *A világok vándorai. Útibeszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése*. A szerkesztő fordításában olvashatjuk Barth (munka)társa, Charlotte von Kirschbaum élvezetes leírását a két látogatásról. Ferencz Árpád bevezető tanulmánya

jó képet ad a két világháború közötti erdélyi és magyarországi református Barth-recepcióról. E teológiai történeti dokumentumok most láttak először napvilágot magyar nyelven. A kötet testes részét teszi ki az a negyvenhat levél, amelyet Karl Barth, illetve titkárnője, valamint Vassady Béla (1902–1992) sárospataki, debreceni, majd emigrációja után amerikai teológiai tanár váltott egymással 1931–1966 között. Vasadynak kulcsszerepe volt Barth 1936-os erdélyi és magyarországi látogatásának megszervezésében. Barth legjelentősebb hazai követői Nagy Barna (1909–1969) és Török István (1904–1996) professzorok voltak.

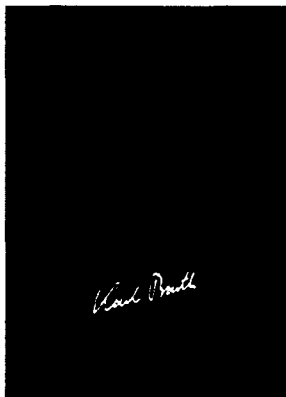
Barth 1936-ban a népegyházzal és Isten kegyelmi kiválasztásáról tartott előadásokat. Kirschbaum kisasszony szemé-

mélyes reflexiói külön figyelmet érdemelnek. 1936-ban – kritikusan – úgy érzékelte, hogy ahogyan az erlangeniek számára a lutheranizmus a „német ember számára legmegfelelőbb konfesszió”, úgy sok magyar református szerint „a református vallás a magyarok igazi vallása” (53. o.). Mindazonáltal a visszaemlékezést így zárja: „A magyarok egyháza a mi egyházunk is, mi is hozzá tartozunk, miként mi is az övéi vagyunk, és ők is hozzánk tartoznak.” (58. o.)

Második útjuk alkalmával, 1948 márciusában és áprilisában már a fordulat évének politikai izzását is észleli az olvasó. Az egyházvezetők Barth tanácsaira és útmutatásaira vártak, ezért is nevezte őt – szemére hányva 1956 utáni hallgatását – az amerikai teológus, Reinhold Niebuhr a „protestánsok pápájának”. E látogatáskor ismerkedik meg Barth Péter János (1910–1999) lelkésszel, a későbbi püspökkel (1956 után Kádár János külügyminisztere), akinek a személye lebilincseli a látogatókat. Barth többször is négyszemközt beszélgetett vele; „őt bizalmába fogadta, és részéről Péter lelkész biztos számíthat komoly támogatásra azon a magányos és nehéz úton, melyen járnia kell” (73. o.). A látogatók hűvös távolságtartással élték meg, amikor Debrecenben egyik reggel az ébredési mozgalom né-

hány képviselője meg akarta győzni őket, hogy a „megtértek ügyét” tekintsék saját ügyüknek (75. o.) A Soproni Evangélikus Teológiai Karon tartott előadásában Barth az egyház egyházpolitikai problémájaként a konfesszionalizmust, teológiai problémaként pedig Bultmann munkásságát említette (77. o.). Karl Barth a hazai evangélikus egyházban Groó Gyula, Urbán Ernő és Benczúr László teológiai gondolkodására hatott.

Időszerű-e még Karl Barth teológiája?

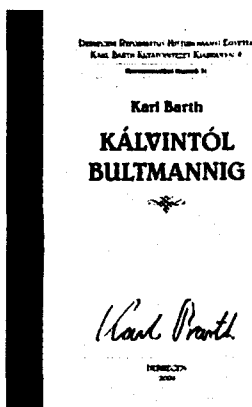
Ezt a címet viseli a 2008-ban kiadott második füzet. A kötet a kutatóintézet megnyitóján tartott előadásokat tartalmazza: a külföldi szerzők közül Barth utolsó tanársegédjének, Ebehard Buschnak, a baseli Karl Barth levéltár igazgatójának, Hans-Anton Drewesnek, valamint a princetoni teológusnak, Bruce L. McCormacknek az írásait. Ezenkívül Fazakas Sándor és Gaál Botond professzor köszöntőjét, illetve Ferencz Árpád előadását olvashatjuk két nyelven is.

Busch professzor *A református teológia közéleti jelentősége Karl Barth gondolkodásában* című előadásában rámutatott, hogy Barth többször is hangot adott annak, hogy a teológiának a teológiával kell foglalkoznia, „mintha semmi sem történt volna”. Kérdezhetjük: hogy mondhatja ezt éppen az a személy, aki a *Barmeni nyilatkozatot* megfogalmazta? A válasz: ha valaki hűséges a teológiához, annak szükségszerűen politikai következményei is vannak. Barthnak az Egyházak Világtanácsa 1948-as alakuló ülésén elhangzott kijelentése, miszerint nem az embereknek kell véghezvinni azt, amit egyedül Isten vihet végbe, igencsak emlékeztet Ordass Lajos evangélikus püspök kiállítására, amelyet David Baer amerikai

kutató „deontológiának” nevezett. Izraelnek Barth szerint fontos üdvtörténeti szerepe van: a pogányoknak nincs joga a választott népet elvetett népnek tekinteni, hiszen keresztségünkkel Izrael szent népének közösségébe keresztelkedünk – ez volt Barth utolsó saját bejegyzése a dogmatikájában (67. o.). Barth számára az egyház prófétai szolgálata nem azt jelenti, hogy az egyház ilyen vagy olyan politikai párt vagy irányzat szócsöve lesz, hanem azt, hogy az egyház a politikai kérdésekben is egyházként szólal meg.

Bruce L. McCormack princetoni professzor pedig arról számol be, hogy az Egyesült Államokban a Barthtól sokáig elzárkózó liberális és konzervatív evangélikál teológusok körében is egyre élénkebb figyelem fordul Barth felé, s akár „amerikai Barth-renaisszánszról” is beszélhetünk. E sorok szerzője személyesen is megtapasztalhatta ezt a jelenséget a Princetoni Presbiteriánus Teológián eltöltött hét hónap alatt 2004 tavaszán és nyarán. Az elmúlt évtizedben egészen új jelenségek is tapasztalhatók az amerikai egyházakban: egyrészt a hagyományos felekezeti különbségek megszűnőben vannak; másrészt az internet, a blogolás révén a teologizálásnak egy új módja jelent meg. A protestantizmus körein belül sokan nemcsak saját egyházukban csalódtak, hanem magában a protestantizmusban; sokan fordulnak a római katolicizmushoz vagy a keleti ortodoxiához azoknak a saját hagyományukhoz való hűsége miatt. S számukra formátumában egyedül Barth hasonlítható például Aquinói Tamáshoz. Barth teológiája azért alkalmas erre, mert képes az önkorrekcióna, másrészt mivel ekkleziológiai jellegű: nemcsak a katedrán, hanem a gyülekezetekben is „működik”.

Hans-Anton Drewes baseli levéltár-igazgató a neves angol filozófust, George Steinert idézi: nem mindegy, hogy a filozófus Roland Barthes-ra vagy a teológus Karl

Barthra figyelünk-e inkább. Barth nem önmagáról írt, hanem a neves grünewaldi kép Keresztelő Jánosának ujjával Krisztusra mutatott.

Ferencz Árpád abban látja Barth időszerűségét, hogy egyrészt teocentrizmusa révén teológiája kritikus minden emberi ideológia irányába, másrészt ez a teológia a gyülekezetek számára szól. A szerző markáns tézisekben foglalja össze előadása mondanivalóját. Ezek szerint Barth teológiája egy gondolatfolyam; decentralista, ám ezáltal alapot teremt a teológiai munka és a keresztény életvitel számára; az interdiszciplinaritás kívánatos, de elsődleges ezek között a teológiai diszciplínák közötti kommunikáció; nem merev struktúra, hanem kísérlet a világ megértésére; együttgondolkodásra és önálló gondolkodásra hív és biztat.

A kiadványoknak vannak természetesen gyengéi is. Zavaróan gyakoriak a sajtóhibák, sőt értelemzavaró fordítási hibákat is találunk, például a 2. füzet 80. oldalán. Mindazonáltal ez az ígéretes sorozat reményeink szerint idehaza is elősegítheti az elfelejtett Barth újrafelfedezését. Várjuk a szerkesztőktől a Bereczky Albert püspöknek írt levelek kommentárokkal ellátott kritikai kiadását is. Talán e sorozat előmozdíthatja, hogy akár világi, akár egyházi kiadóknál végre megjelenjenek azok a teológia-teremtő opuszok, amelyeket recenzióknak elején említettünk. Több mint négy évtized telt el Barth halála óta, s közben a körülöttünk lévő világ is sokat változott. Immár történelmi távlatból is láthatjuk e hatalmas 20. századi teológusi életmű időhöz kötött és időtálló kontúráit!

Fabiny Tibor

A teológia érvényessége

BARTH, Karl: *Kálvintól Bultmannig*. Ford. Ferencz Árpád, Kókai Nagy Viktor és Szita Szilvia. Hermeneutikai Kutatóközpont – Karl Barth Kutatóintézet, Budapest–Debrecen, 2009. /Karl Barth Kutatóintézet kiadványai 4. Hermeneutikai Füzetek 31./

A *Kálvintól Bultmannig* címet viselő, a Hermeneutikai Füzetek 31. darabját képező kis füzet annak ellenére, hogy mindössze 120 oldal terjedelmű, tartalmát tekintve kiemelkedően fontos és érdekes tanulságokat tartalmaz mindazok számára, akik akár teológusként, akár laikus olvasóként érdeklődnek a 20. századi teológiát foglalkoztató kérdések iránt. A kötet középpontjában a 20. századi protestáns teológia egyik legkiemelkedőbb gondolkodója, Karl Barth áll. De az ő gondolkodásmódjának megismerésébe ezúttal nem kifejezetten dogmatikájának ismertetésén keresztül vezet be a kötet, hanem azokon az írásokon keresztül, amelyek határozottan vitázó, polemizáló, sőt ironizáló hajlamáról tanúskodnak.

A kötetet Ferencz Árpád bevezető jellegű kis tanulmánya nyitja meg, amelyben röviden vázolja Barth és Kálvin, illetve Barth és egy másik fontos 20. századi teológus, Rudolf Bultmann viszonyát. Ezután Barth 1936-ban tartott, meglehetősen ellentmondásos reakciókat kiváltó *Kálvin* című előadását olvashatjuk, amely lényegében a Miatyánk szoros és szigorú értelmezése. Ezt követi Barthnak Bultmannról szóló, 1952-ben írt, élesen kritikus hangnemű, polemizáló írása (*Rudolf Bultmann – Kísérlet megérteni őt*), végül pedig a két 20. századi teológus levélváltását olvashatjuk, amelyben a Barth írása kapcsán kialakult teológiai nézeteltéréseket próbálják tisztázni. E kis kötet tehát e két másik gondolkodóval folytatott párbeszéd, illetve viták keresztmetszetében ad képet Barthról.

Miért is lehet számunkra fontos ez a kis kötet? Hiszen úgy tűnhet, hogy a 20. századi filozófiai gondolkodás végérvényesen túljutott azon, hogy a Biblia üzenetének értelmezésén keresztül keressen választ a modern ember egzisztenciális kérdéseire, problémáira.